

TUTKIMUSEETTINEN
NEUVOTTELUKUNTA
FORSKNINGSETISKA
DELEGATIONEN

Forskningsetiska delegationen

Verksamhetsberättelse | 2018

www.tenk.fi

Forskningsetiska delegationen

Verksamhetsberättelse | 2018

1 | DELEGATIONENS SAMMANSÄTTNING OCH MÖTEN

Undervisnings- och kulturministeriet (UKM) har tillsatt Forskningsetiska delegationen (TENK) som är ett sakkunnigorgan som behandlar etiska frågor relaterade till forskning. Dess uppgift är att främja god vetenskaplig praxis och förebygga fusk inom forskning (Förordning om forskningsetiska delegationen 1347/1991). UKM utnämner TENKs medlemmar på vetenskapssamfundets framställning för en mandatperiod på tre år.

Under delegationens mandatperiod 1.2.2016–31.1.2019 fungerade kansler emerita **Krista Varantola** från Tammerfors universitet som ordförande för delegationen och universitetslektor **Pekka Luohiala** från Helsingfors universitet som vice ordförande. Delegationen har därtill åtta övriga medlemmar:

Ledande forskare **Kari Hämäläinen**, VATT
Äldre forskare **Jyrki Kettunen**, Arcada
Professor **Erika Löfström**, Helsingfors universitet
Professor **Rainer Oesch**, Helsingfors universitet
Professor **Riitta Salmelin**, Aalto-universitetet
Datacenterchef **Sirpa Thessler**, Naturresursinstitutet
Professor **Risto Turunen**, Östra Finlands universitet
Jurist **Meri Vannas**, Finlands Akademi

TENKs generalsekreterare, docent **Sanna Kaisa Spoof** fungerade som delegationens sekreterare.

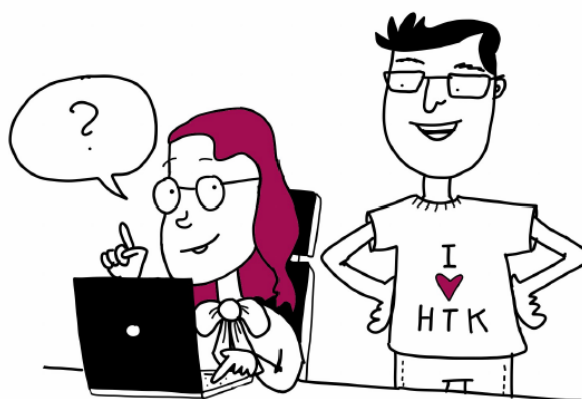
Under året sammanträdde delegationen sex gånger. Mötet i december ordnades i samband med TENKs besök i Joensuu 10–11.12.2018.

2 | FÖREBYGGANDE VERKSAMHET, EVENEMANG OCH UTBILDNING

God vetenskaplig praxis (GVP)

TENKs förebyggande etiska anvisningar *God vetenskaplig praxis och handläggning av misstankar om avvikelser från den i Finland. Forskningsetiska delegationens anvisningar 2012* iakttas av alla universitet, yrkeshögskolor och nästan alla forskningsinstitut som omfattas av offentlig finansiering, Finlands Akademi, Business Finland och Statsrådets kansli. I slutet av 2018 hade sammanlagt 81 organisationer undertecknat riktlinjerna. Anvisningen God vetenskaplig praxis (GVP), på tre språk, kan beställas avgiftsfritt via TENKs byrå och en pdf-version av den finns på www.tenk.fi.

TENK fortsatte arbetet med att utveckla GVP-processen genom att utarbeta en blankettmodell för GVP-anmälningar för de organisationer som har förbundit sig till GVP-anvisningen. TENK svarade därmed på det behov av att förenkla anmälningen av fusk inom forskning och att göra det lättare att upprätta en GVP-anmälning som universiteten och andra forskningsorganisationer samt undervisnings- och kulturministeriet har framställt. Som ordförande för den arbetsgrupp inom GVP-processen som har utarbetat blanketten fungerade Krista Varantola och medlemmarna i arbetsgruppen utgjordes av Pekka Louhiala, Riitta Salmelin, Meri Vannas och **Sakari Melander**, sekreterare för kanslern vid Helsingfors universitet.

I samarbete med Vastuullinen tiede – Ansvarsfull vetenskap producerade TENK även en kort undervisningsvideo om handläggningen av misstankar om GVP-kränkningar i Finland.

I slutet av 2018 omfattade den stödpersonverksamhet för forskningsetik som TENK startade sammanlagt 64 forskningsorganisationer och antalet stödpersoner uppgick till sammanlagt 124 personer. Stödpersonerna gav handledning i fall, särskilt med anknytning till plagiat och tvister om författarskap. Utbildning för stödpersoner inom forskningsetik ordnades i maj och november.

Projektet Vastuullinen tiede – Ansvarsfull vetenskap

TENK genomför projektet Vastuullinen tiede (Ansvarsfull vetenskap), som har finansierats av undervisnings- och kulturministeriet, i samarbete med Delegationen för informations-spridning. Den forskarinriktade webbplatsen vastuullinentiede.fi, som utvecklades i projektet, är en guide i god praxis inom forskningsetik och forskningskommunikation i det finländska vetenskapssamhället. Webbplatsen lanserades på Etikdagen 15.3.2018 och den finns även på svenska och engelska.

Webbplatsen vastuullinentiede.fi lanserades på Etikdagen 15.3.2018

Som ett resultat av projektet Vastuullinen tiede (Ansvarsfull vetenskap) färdigställdes även TENKs rekommendation *Tieteellisten julkaisujen tekijyydestä sopiminen. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan suositukset 2018*. I syfte att förebygga tvister gällande

upphovsmannaskap betonar man i rekommendationen att man i god tid ska komma överens om principerna för upphovsmannaskap, gärna skriftligt. Ordförande för arbetsgruppen som utarbetade rekommendationen var Pekka Louhiala. Rekommendationen överlämnades till undervisningsminister **Sanni Grahn-Laasonen** 24.1.2018. Rekommendationen publicerades på finska, svenska och engelska.

Rekommendationen *Tieteellisten julkaisujen tekijyydestä sopiminen* överlämnades 24.1.2018: (från vänster) TENK ordförande Krista Varantola, undervisningsminister Sanni Grahn-Laasonen och TJNK ordförande Risto Nieminen.

I samarbete med Vastuullinen tiede (Ansvarsfull vetenskap) producerade TENK även en kort undervisningsvideo om handläggningen av misstankar om GVP-kränkningar i Finland. Videon är avsedd för hela det finländska vetenskapssamhället och finns på finska och engelska. Du kan titta på videon på TENKs webbplats.

Den första barometerenkäten inom nationell forskningsetik utarbetades år 2018 i samarbete mellan TENK, Vastuullinen tiede (Ansvarsfull vetenskap) och Vasa universitet. Med

enkäten utreds avvikelser från god vetenskaplig praxis i den finländska forskningsvärlden.

Evenemang

År 2018 ordnade TENK ett flertal evenemang inom forskningsetik. Det årliga seminariet Etikdagen ordnades 15.3.2018 i Vetenskapernas hus i Helsingfors. Temat var EU:s nya dataskyddsförordning och utmaningarna inom ansvarsfull forskning. TENK ordnar Etikdagen i samarbete med nationella etiska delegationer. (BILAGA 4)

I oktober ordnade TENK två diskussionstillfällen: 29.10.2018 ordnades ett diskussionstillfälle om instruktioner gällande den förnyade etiska förhandsutvärderingen och 30.10.2018 om utvecklingen av handläggningsprocessen för misstankar om avvikelser från god vetenskaplig praxis. Båda tillfällena ordnades i Vetenskapernas hus i Helsingfors. (BILAGA 5)

Föredrag och videor från ovan nämnda seminarier har publicerats på TENKs webbplats.

3 | HANDLÄGGNING AV MISSTANKAR OM AVVIKELSE FRÅN GOD VETENSKAPLIG PRAXIS (GVP)

3.1. Misstankar om avvikelser från god vetenskaplig praxis som har anmälts till TENK och faktiska avvikelser

År 2018 fick TENK via finländska universitet, yrkeshögskolor och andra forskningsorganisationer som har förbundit sig till GVP-anvisningarna 24 nya anmälningar om misstankar om avvikelse från god vetenskaplig praxis och 16 misstankar om avvikelser från GVP med anknytning till YH-examensarbeten.

Misstankarna utreddes i den organisation där det forskningsarbete eller examensarbete som misstanken gällde pågick eller hade pågått.

Enligt de anmälningar som TENK mottog slutfördes det i forskningsorganisationerna 27 GVP-utredningar, varav en del hade inletts redan tidigare. Av dessa var 11 utredningar sådana där avvikelse från god vetenskaplig praxis kunde konstateras: i fem fall var det fråga om fusk och i sju fall likgiltighet för god vetenskaplig praxis.

Dessutom slutfördes sju GVP-processer i yrkeshögskolor, där man i alla fall kunde konstatera avvikelser från GVP (fusk).

Sammanfattningar av konstaterade GVP-avvikelser presenteras i punkt 3.2.

MISSTANKAR OM AVVIKELSER FRÅN GOD VETENSKAPLIG PRAXIS SOM HAR ANMÄLTTS TILL TENK OCH FAKTISKA AVVIKELSER, ANTAL (inom parentes andelen anmälningar gällande examensarbeten i högre yrkeshögskolor i förhållande till det totala antalet)		2018	2017	2016	2015	2014
Forskningsorganisationers anmälningar om nya misstankar om GVP-kränkningar		40 (16)	21	20	24	23
Under året slutförda GVP-processer i forskningsorganisationer, där GVP-kränkning har konstaterats*	<i>Fusk</i>	12 (7)	1	2	4	5
	<i>Likgiltighet</i>	7 (0)	4	1	3	1
Under året slutförda GVP-processer i forskningsorganisationer, där GVP-kränkning inte har konstaterats*		15 (0)	17	16	17	15

*) Talen inkluderar även fall anmälda före året i fråga och där utredningarna har slutförts under året i fråga.

3.2. Avvikelser från GVP som har konstaterats i forskningsorganisationerna

Fall 1: Försummad anonymisering av de undersökta var likgiltighet för god vetenskaplig praxis

Privatpersonen A hade i yrkeshögskolan X:s publikationsserie lagt märke till en artikel som behandlade känsligt material och där A, trots anonymiseringen, enkelt kunde identifieras. Två forskare från yrkeshögskolorna X och Y ansvarade för verkets publicering, men ingendera organisationen ansåg det nödvändigt att inleda en GVP-process i fallet i fråga. Först efter ett utlåtande från TENK inledde yrkeshögskolan X den egentliga utredningen. I utredningen konstaterades att redaktörerna hade gjort sig skyldiga till

likgiltighet för god vetenskaplig praxis, vilket framgick av försummelsen att anonymisera de undersökta personerna. Den ursprungliga publikationen ombads tas bort från biblioteken och publicerades sedan på nytt utan de avsnitt som berörde A.

Fall 2: Misstänkt plagiat i en yrkesinriktad licentiatavhandling ansågs inte vara fusk

Forskare A misstänkte att person B hade plagierat hans avhandling i sin yrkesinriktade licentiatavhandling. Universitetet behandlade den första begäran om utredning endast på fakultetsnivå och man ansåg inte att det fanns skäl för vidare utredningar. Forskare A gjorde ett år senare en anmälan, utifrån vilken universitetet inledde en förhandsutredning och därefter en egentlig utredning. Utredningsgruppen ansåg slutligen att god vetenskaplig praxis inte till alla delar hade tillämpats i B:s licentiatavhandling. Utredningsgruppen observerade dock inte vetenskapligt fusk, utan GVP-kränkningen ansågs orsakad av vårdslöshet och klumpigt skrivande. B fick en anmärkning om att ha försummat god vetenskaplig praxis.

Fall 3: Universitetsforskarna gjorde sig skyldiga till likgiltighet när de inte nämnde figurens upphovsmän

Studerande A och B i yrkeshögskolan X misstänkte att universitetslektor C och doktorand D vid universitetet Y hade stulit en figur som ingick i deras forskningsplan inom samhällsvetenskaper och publicerat den i sina egna namn utan hänvisning till A eller B. Utgående från förutredningen ansåg universitet Y att C och D hade gjort sig skyldiga till likgiltighet för god vetenskaplig praxis, vilket tog sig uttryck som nedvärdering av de andra forskarnas medverkan genom att inte nämna upphovsmännen till den ursprungliga figuren.

Fall 4: Några av forskningsgruppens medlemmar gjorde sig skyldiga till likgiltighet genom att publicera gemensamma resultat i sina egna namn

Forskare A misstänkte att material som han hade producerat i ett avslutat forskningsprojekt inom teknikbranschen hade publicerats utan A:s samtycke av forskarna B, C och D, som hade arbetat inom samma projekt. Artikeln i fråga var även en del av B:s artikelavhandling. Universitetet genomförde en förutredning, utgående från vilken man ansåg att B och C hade gjort sig skyldiga till likgiltighet för god vetenskaplig praxis genom att på ett missvisande sätt rapportera forskningsresultatet och genom att försumma att ta hänsyn till de övriga skribenterna och på ett osakligt sätt försvåra A:s arbete. De ansåg även

ha gjort sig skyldiga till övrigt osakligt förfarande genom att ge delvis missledande information om forskningens genomförande. D konstaterades inte ha gjort sig skyldig till GVP-kränkning.

Fall 5: Bristerna i pro gradu-avhandlingens hänvisningsmetoder ansågs som GVP-kränkning

Universitetet beslöt inleda en förutredning utifrån i medierna framförda misstankar om plagiat. Misstankarna gällde en 15 år tidigare godkänd pro gradu-avhandling inom pedagogik. Utgående från förutredningen observerades att det förekom brister i magister A:s hänvisningsmetoder, vilka A motiverade med vårdslöshet och okunskap. Rektorn ansåg dock i sitt avgörande att A trots oavsiktlighet hade gjorts sig skyldig till GVP-kränkning. Eftersom det var frågan om ett examensarbete och en avgränsad del av detta ansågs kränkningen dock inte till sin natur vara särskilt allvarlig.

Fall 6: En medlem i forskningsgruppen gjorde sig skyldig till likgiltighet när gruppens resultat publicerades i hans eget namn

Forskarna A och B inom naturvetenskaper misstänkte att C, som deltog i samma forskningsgrupp, hade publicerat en artikel i sitt eget namn, i vilken C hade kopierat texter och forskningsresultat som inte hade publicerats i gruppens manuskript. Utgående från förutredningen ansåg universitetet att C:s artikel innehöll så mycket material från forskningsgruppens opublicerade manuskript att alla artikelnas författare borde ha nämnts som författare till C:s artikel. I förutredningen hittades inget som tydde på ett mer omfattande fusk, men universitetet genomförde dock en egentlig utredning av ärendet. Forskningsgruppen instämde med förutredningens resultat och ansåg att C hade gjort sig skyldig till GVP-kränkning när han publicerade artikel i sitt eget namn utan att nämnda de andra personer som hade deltagit i arbetet.

Fall 7: I en pro gradu-avhandling avslöjades mer omfattande plagiat än vad som först hade misstänkts

En privatperson misstänkte att magister A:s pro gradu-avhandling, som hade godkänts 15 år tidigare, innehöll plagiat. Universitetet hade redan tidigare gett sitt avgörande gällande samma avhandling (se fall 5), men ansåg att den nya misstanken var mer omfattande och behandlade frågan i en ny GVP-process. Utgående från förutredningen konstaterades avhandlingens källförteckning innehålla källor som inte fanns med i texten och å andra sidan saknades en betydande del av de källor som hade citerats i texten från

källförteckningen. Till denna del ansåg A ha gjort sig skyldig till likgiltighet för god vetenskaplig praxis. Vad gäller hänvisningarna hittades i förutredningen märkbart fler brister än i den tidigare förutredningen och A ansågs på ett missvisande sätt ha presenterat även andras resultat och slutsatser i sitt eget namn. Universitetet konstaterade alltså i sitt avgörande att A hade gjort sig skyldig till både likgiltighet och fusk.

Fall 8: Att skicka en gemensam artikel till utgivaren utan de andra författarnas samtycke var likgiltighet

A, professor i medicin, misstänkte att post-doc-forskaren B hade skickat forskningsgruppens gemensamma artikel till utgivaren utan skriftligt samtycke av alla författare och hade utsett sig själv till ansvarig författare utan den ansvarige forskaren A:s samtycke. B anklagade i sin tur A för att fördröja publicerandet av artikeln. Universitetet ansåg i sitt avgörande att B hade gjort sig skyldig till GVP-kränkning, som tog sig uttryck i en fördröjning av den andra forskarens arbete och annat osakligt agerande som försvårade arbetet. På grund av allvarlighetsgraden ansåg universitetet att B:s oansvariga agerande kunde ses som likgiltighet för god vetenskaplig praxis.

Fall 9: Publiceringen av den gemensamma artikelns resultat var både plagiat och självplagiat

De tre forskare som hade publicerat artikel 1 inom samhällsvetenskaper upptäckte att den fjärde författaren, forskaren A, hade publicerat samma forskningsresultat även i en annan artikel. I artikel 1 var författarna, utöver A, även B och C. Artikel 1 eller dess författare nämndes inte en enda gång i artikel 2. Utgående från universitetets förutredning konstaterades A ha gjort sig skyldig till plagiat och så kallat självplagiat, eftersom såväl text skriven av andra som även A:s egen text hade plagierats. Författarna B och C till artikel 2 ansågs inte vara delaktiga i GVP-kränkningen.

Fall 10: I en pro gradu-avhandling användes en annan avhandlings hänvisningar till de ursprungliga källorna

A, en person utanför universitetet misstänkte att hans examensarbete hade plagierats i B:s pro gradu-avhandling inom det humanistiska-samhällsvetenskapliga området. A lade fram sina misstankor för granskarna av B:s avhandling som därefter gjorde en GVP-anmälan. I den förutredning som universitetet genomförde upptäcktes att B hade använt direkta citat från A:s avhandling, men hade hänvisat endast till de ursprungliga källor A hade använt och hade underlåtit att hänvisa till A:s avhandling. I sitt avgörande ansåg

universitetet att B hade gjort sig skyldig till otillåtna citat, vilket är fusk. Gärningen ansågs dock inte vara grov, utan vårdslöst agerande och begränsades till en underavdelning i avhandlingen.

Fall 11: Plagiat konstaterades i en pro gradu-avhandling

Högskolan inledde en förutredning gällande misstänkt plagiat i A:s pro gradu-avhandling. I sitt avgörande ansåg högskolan att A hade kopierat text från magistrarna B:s och C:s pro gradu-avhandlingar, redigerat ord och ändrat ordföljder och presenterat avhandlingen som sin egen. A konstaterades ha gjort sig skyldig till fusk i vetenskaplig verksamhet.

Fallen 12–18 gällde konstaterat plagiat i examensarbeten i yrkeshögskolor.

3.3. Begärda och avgivna GVP-utlåtanden av TENK

År 2018 mottog TENK 16 begäranden om utlåtande gällande misstanke om avvikelse från god vetenskaplig praxis. I två av fallen gavs inget utlåtande. TENK avgav sammanlagt nio GVP-utlåtanden år 2018.

UTLÅTANDEN AV TENK, ANTAL (inom parentes begäranden om utlåtande gällande examensarbeten vid högre yrkeshögskolor och utlåtandenas andel av det totala antalet)	2018	2017	2016	2015	2014
Mottagna nya begäranden om utlåtande i anslutning till GVP-processen	16 (2)	9	9	11	11
Avgivna utlåtanden i anslutning till GVP-processen; inklusive andra begäranden om utlåtande än i punkten ovan	9 (0)	10	8	8	4
Övriga expertutlåtanden som inte gällde GVP-processen	2	1	1	-	-

Nedan ett sammandrag av de GVP-utlåtanden som TENK avgav år 2018:

Utlåtande 1 (TENK 2018:1) Det förekom brister i ledningen av forskningsprojekt, men inte likgiltighet för god vetenskaplig praxis

Universitetets före detta doktorand A bad om TENKs åsikt i ett fall där utredningen i universitetet hade inletts redan år 2014. TENK avgav år 2016 sitt första utlåtande i ärendet, enligt vilket universitetet skulle genomföra en egentlig utredning av oklara tillvägagångssätt vid publicering i en institution inom naturvetenskap. I den egentliga utredningen konstaterades ingen GVP-kränkning.

I sin nya begäran om utlåtande bad A om TENKs åsikt om huruvida den egentliga utredningen i tillräckligt stor omfattning hade beaktat hans andel i genomförandet av det forskningsarbete som låg som grund för studerande B:s diplomarbete. A ifrågasatte även fortfarande lösningarna i anslutning till de artiklar som hade publicerats inom institutionens forskningsprojekt samt utredningsgruppens sammansättning och kompetens.

I sitt utlåtande betonade TENK ledarnas ansvar för forskningsprojekt och konstaterade att det hade förkommit tydliga brister i ledarskapet. Frågor gällande forskningsgruppens ansvar, skyldigheter eller upphovsrätt hade inte fastställts eller angivits i enlighet med god vetenskaplig praxis. Utgående från det material som inlämnades till TENK kunde man dock inte obestridligt bevisa att agerandet i anslutning till ärendet skulle ha varit avsiktligt missledande av vetenskapssamhället. Enligt TENKs åsikt var gärningarna inte heller så grova att man obestridligt skulle kunna anse dem utgöra likgiltighet för god vetenskaplig praxis. Utgående från det material som inlämnades till TENK kunde man inte heller konstatera jäv för någon medlem i utredningsgruppen. TENK ansåg att GVP-utredningen hade genomförts i universitetet på ett vederbörligt sätt och anvisningen GVP 2012 hade tillämpats.

Utlåtande 2 (TENK 2018:2): Misstänkt förvrängning av forskningsresultat visade sig vara åsiktsskillnad

Docent A hade för universitetets rektor framlagt misstanke om att det i disputationen av en avhandling inom medicin förekommer såväl förvrängningar av observationer som felaktig information som kränker den patientgrupp som forskningsarbetet gäller. Även patientorganisationen inom området kontaktade universitetet i samma ärende. Universitetets rektor ansåg att det var fråga om en åsiktsskillnad gällande en mening och att ärendet inte omfattades av GVP-anvisningen. Dessutom hade disputanden korrigerat

punkten ifråga som hade visat sig vara svårtolkad med en rättelse i den elektroniska avhandlingen. A var missnöjd med hur ärendet hade behandlats i universitetet samt med att en GVP-process i ärendet inte hade inletts.

TENK instämde med universitetets bedömning, enligt vilken det inte var fråga om ett forskningsetiskt ärende och GVP-anvisningen inte var tillämplig i detta. I sitt utlåtande anmärkte dock TENK till universitetet att man i strid med GVP-anvisningen först hade behandlat ärendet på fakultetsnivå och inte hade meddelat TENK att man inte avser att inleda en GVP-process.

Utlåtande 3 (TENK 2018:3): En förutredning borde inledas om forskarens rätt till redaktörsstatus

Forskare A ansåg att eftersom han inte hade nämnts som en av redaktörerna i ett av universitet X publicerat samlingsverk som grundade sig på ett arbete av en forskningsgrupp inom pedagogik hade de andra redaktörerna gjort sig skyldiga till likgiltighet för god vetenskaplig praxis. A hade lämnat forskningsgruppen i fråga innan verket publicerades, eftersom han hade hamnat i strid med gruppens ledare. A var missnöjd med att universitetet inte hade inlett en GVP-förutredning i ärendet. Enligt universitetet hade A inte deltagit i redaktionsarbetet, eftersom arbetet hade gjorts efter att han hade lämnat gruppen. Dessutom nämndes A i verkets inledning.

Enligt TENK lyfte man tydligt fram en forskningsetisk misstanke i den GVP-anmälning som A hade gjort. Misstanken var motiverad och i ljuset av det material som inlämnades till TENK var den inte helt ogrundad. Dessutom fattade universitetet ett avgörande i frågan utan att utreda ärendet eller höra de berörda personerna. Därmed ansåg TENK att universitetet skulle inleda en förutredning i enlighet med GVP-processen. TENK tog inte ställning till en GVP-kränkning, eftersom detta inte först hade utretts i en GVP-process.

TENK konstaterade allmänt i sitt utlåtande att det, med tanke på parternas rättsskydd, är viktigt att göra en förutredning och även med tanke på hur rättvis den som har inlämnat anmälningen upplever att utredningsmetoden är.

Utlåtande 4 (TENK 2018:4): Forskning inom samma ämnesområde förpliktade inte till att hänvisa till forskningsarbetet

Forskarna A och B inom det humanistiska området ansåg att forskare C, inom ett annat vetenskapsområde, men samma ämnesområde, borde ha hänvisat till deras publikation

i sin avhandling. De motiverade sin åsikt med långvarig vänskap och gemensam tid inom samma forskningsområde. A och B ansåg att C hade fått idén till sin doktorsavhandling av dem. Dessutom ansåg de att slutsatserna i C:s avhandling till stor del bestod av information som redan tidigare hade presenterats i internationell forskningslitteratur.

Enligt den förutredning som universitetet genomförde fanns inget bevis på plagiat eller stöld.

I sin begäran om utlåtande specificerade A eller B inte någon särskild idé eller punkt i C:s avhandling som de ansåg vara stulen, utan de ansåg att de hade gett idén till avhandlingen. Enligt TENKs åsikt är forskning inom samma ämnesområde inte i sig en forskningsidé som kan individualiseras, eftersom man internationellt länge har forskat i samma ämne inom olika vetenskapsgrenar. Likheten mellan verken förklaras med detta gemensamma ämnesområde. Vänskap är inte heller en grund för hänvisning.

I anslutning till det mer omfattande påståendet om stöld var det enligt TENK frågan om kritik av avhandlingens allmänna kvalitet. Detta ansåg TENK utgöra en vetenskaplig tvist och tog därmed inte ställning till frågan. Därmed ansåg TENK att C i sin avhandling inte hade gjort sig skyldig till de GVP-kränkningar som A och B hade framlagt och universitetet hade utrett ärendet i enlighet med GVP-anvisningen.

Utlåtande 5 (TENK 2018:5): Bristfällig källmarkering för figuren var inte likgiltighet

En organisation inom medicin och hälsovetenskaper misstänkte att det förekom plagiat i en avhandling i anslutning till dess område. Det var frågan om likheterna mellan en teoretisk modell och en figur i avhandlingen. Organisationen hade före disputationen meddelat detta till disputanden, dennes handledare och fakulteten i fråga. Universitetet behandlade ärendet på fakultetsnivå, främst ur upphovsrättens perspektiv. Vid behandlingen av ärendet konstaterade TENK i sitt första utlåtande att alla forskningsetiska misstankar riktade mot avhandlingstexter ska leda till en GVP-process, om disputationstillståndet redan har beviljats. Därför skulle universitetet inleda en ny utredning i enlighet med GVP-processen. (TENK 2017:6)

I enlighet med forskningsgruppens rapport beslöt universitetet att den omtvistade figuren i avhandlingen var en fristående vetenskaplig helhet i vilken inte behövde inkluderas några hänvisningar. Dessutom hade det i avhandlingen i tillräckligt stor omfattning lyfts

fram dess förhållande till den ovan nämnda teoretiska modellen. Organisationen var dock inte nöjd med detta beslut utan bad TENK om ett utlåtande i ärendet.

I sitt utlåtande instämde TENK med universitetets åsikt om att det inte hade skett någon GVP-kränkning. Enligt TENK skulle det dock ha varit önskvärt att hänvisa till en central källa även i den figur som presenterades i avsnittet med slutsatser. Det faktum att hänvisningsmarkeringen saknades uppfyllde dock inte kraven på likgiltighet i GVP-anvisningen, främst nedvärdering av andra forskares arbete eller bristfällig hänvisning.

Utlåtande 6 (TENK 2018:6): Påståenden om stöld av forskningsidé och plagiat var ogrundade

Licentiat A inom det humanistiska området påstod att handledaren för hans avhandling, professor B, skulle ha gjort sig skyldig till både plagiat av A:s forskningsplan och till stöld av de forskningsidéer som A hade lagt fram vid handledningssamtalen. Genom att utnyttja dessa idéer skulle B ha fått betydande projektfinansieringar. A grundade sitt påstående på offentliga beskrivningar av och nyheter om projektbeslut. Universitetets rektor beslöt, efter att ha hört de berörda parterna, att misstanken var ogrundad, eftersom projekten i sig helt avvek från A:s forskningsplan. A var missnöjd med att en GVP-förutredning av ärendet inte hade inletts.

TENK konstaterade i sitt utlåtande att inte enbart projektbeskrivningar är tillräckligt bevismaterial vid allvarliga misstankar om fusk. A hade inte heller påvisat på vilka punkter i B:s vetenskapliga produktion han ansåg att det förekom plagiat. Enligt TENK var A:s misstanke dock inte på så sätt ogrundad att det inte även skulle ha funnits orsak att inleda en förutredning. Eftersom det bemötande som universitetet tillställde TENK var detaljerat och heltäckande skulle inledandet av en förutredning inte ha gett väsentlig ny och nödvändig information för att lösa frågan. När universitetets rektor beslöt att inte inleda en GVP-förutredning agerade han inom ramen för GVP 2012-anvisningen.

Utlåtande 7 (TENK 2018:7): För att utreda publikationens författarroller måste en egentlig utredning inledas

A, som hade arbetat som forskningsassistent i ett projekt inom det tekniska området, upptäckte efter att anställningsförhållandet hade upphört att B, som hade varit projektledare och hade arbetat som doktorand i projektet hade publicerat en artikel som enligt honom grundade sig på de mätningar och analyser som han hade gjort under anställningsförhållandet. A hade inte nämnts som upphovsman i artikelns författarlista. Enligt

den förutredning som genomfördes i universitetet hade god vetenskaplig praxis inte kränkts eftersom forskarnas rätt till forskningsmaterial och -resultat i projekt som har genomförts med utomstående finansiering enligt universitetets förfaringssätt övergår till universitetet. Dessutom ansåg universitetet att A inte hade deltagit med en tillräckligt omfattande insats i forskningsarbetets planering, utformning, forskningens praktiska förverkligande, analys av forskningsmaterialet eller publiceringen av forskningsresultaten för att bli nämnd i publikationens författarlista.

I universitetets avgörande jämfördes upphovsmannarätt och rätten att bli nämnd som författare till en vetenskaplig publikation. I sitt utlåtande ansåg TENK dock att upphovsmannskapet för en vetenskaplig publikation sträcker sig till varje skede av forskningsarbetet och är mer omfattande än upphovsrätten. Som namngivna författare till publikationen förbinder sig författarna till att ansvara för innehållet i och resultatet av den publicerade forskningen. På grund av det forskningsetiska ansvaret kan man inte med ett arbetsavtal förvägra rätten att bli nämnd i författarkatalogen, även om äganderätten och nyttjanderätten till det material som har producerats under anställningsförhållandet skulle övergå till universitetet.

Ett omnämnande i författarkatalogen kunde inte heller i detta fall förvägras med motiveringen att A inte deltog i utarbetandet av artikeln i fråga, eftersom han utgående från det material som inlämnades till TENK inte hade erbjudits denna möjlighet. TENK ansåg att universitetet ska genomföra en egentlig utredning för att klargöra om A:s insats i den omstridda forskningen var så betydande att han borde ha erbjudits möjlighet att delta i planeringen, skrivandet, utvärderingen och slutliga manuskriptet som en av författarna till artikeln.

Utlåtande 8 (TENK 2018:8): Missvisande faktorer i ansökningsdokumenten skulle utredas

Doktor A lade fram en misstanke om att doktor B, som hade utsetts till professor inom konstområdet, i sina ansökningsdokument hade förstorat upp konstnärliga och vetenskapliga frågor. Enligt den GVP-förutredning som universitetet genomförde var det dock fråga om vårdslöshet, inte en GVP-kränkning. A var missnöjd med både resultatet av förutredningen och med opartiskheten. Dekanen C, som hade genomfört förutredningen, hade även fattat beslutet om utnämningen till den omstridda uppgiften. I sitt utlåtande ansåg TENK att C hade varit jävig som förutredare, vilket innebar att den genomförda GVP-processen ogiltigförklarades. Därför borde universitetet inleda en ny GVP-process i ärendet. (TENK 2017:7)

Även utgående från den nya GVP-processen ansåg universitetet att B vid presentationen av sina meriter inte hade gjort sig skyldig till en GVP-kränkning utan att det var fråga om sakfel. A var missnöjd med såväl detta beslut som med GVP-processen avgränsningar och bad TENK om ett utlåtande om detta.

I sitt utlåtande konstaterade TENK att sökanden i sina ansökningsdokument kan lyfta fram sina egna meriter men de får inte ge felaktig information. I detta fall borde universitetet genomföra en egentlig GVP-utredning, eftersom misstanken om en GVP-kränkning inte helt, utgående från förutredningen, kunde uteslutas. Utredningen skulle dock inte riktas mot processen för utnämning till uppgiften eller mot B:s konstnärliga meriter, utan mot frågan om B i sina ansökningsdokument hade angett missvisande information om sin akademiska arbetserfarenhet eller sina publikationer.

Utlåtande 9 (TENK 2018:9) En egentlig utredning behövs för att klarlägga projektet behov av förhandsutvärdering

Docent A ansåg att intervjuerna i ett projekt inom det humanistiska området delvis hade genomförts på ett sätt som skulle kunna medföra psykiska olägenheter för de personer som deltog i undersökningen. Han hade själv fungerat som forskare i projektet. Enligt A borde såväl intervjuuppställningen som det frågeformulär som användes vid intervjuerna ha utvärderats på förhand. Han hade i forskningsarbetets planeringsskede tagit upp frågan med projektets ansvarige ledare, men denne hade vägrat föra undersökningen vidare till en etikprövning. När universitetet inledde en förutredning hade professor B enligt docent A misslett förutredaren genom att lämna in ett frågeformulär som var omarbetat för utredningen.

I den av universitetet genomförda förutredningen lade man märke till de olika frågeformulären, men ansåg att skillnaderna mellan de olika versionerna var små och att båda versionerna var typiska för området och man ansåg inte att detta invercade på förutredningens slutresultat. Enligt förutredningen skulle en etikprövning inte heller ha varit nödvändig med tanke på undersökningens uppställning.

Utgående från det material som inlämnades till TENK förblev det dock ännu oklart på vilket sätt de personer som deltog i undersökningen informerades under intervjuerna och på vilket sätt undersökningen förverkligades. Det är möjligt att principen för samtycke som grundar sig på information inte förverkligades i undersökningen och att undersökningens frågeformulär och uppställning borde ha utvärderats etiskt på förhand. Därmed ansåg TENK att universitetet skulle genomföra en egentlig utredning för att klarlägga om

man borde ha gjort en etikprövning inom humanvetenskaperna innan materialet samlades in och, om så är fallet, om det är frågan om en GVP-kränkning. Man skulle också utreda vilken version av frågeformuläret som användes i undersökningen och om kriterierna för en GVP-kränkning hade uppfyllts i detta hänseende.

4 | ETIKPRÖVNING INOM HUMANVETENSKAPERNA

TENK koordinerar etikprövning av forskning inom humanvetenskaperna samt främjar samarbete mellan regionala och organisationsspecifika etiska kommittéer.

FALL PRÖVADE AV DE ETISKA KOMMITTÉERNA FÖR HUMANVETENSKAPER, ANTAL	2018	2017	2016	2015	2014
Begäran om utlåtande om etikprövning	468	412	392	341	303
Utlåtanden från de etiska kommittéerna	457	385	324	295	287
Negativt utlåtande (ett positivt utlåtande har inte alls kunnat ges eller begäran om utlåtande har returnerats med ovillkorliga krav på korrigering)	13	27	24	24	17
Utlåtande har inte getts (etikprövning har inte ansetts nödvändig eller begäran om utlåtande har hänvisats till en annan kommitté)	26	35	41	25	28
Antalet organisationer som har svarat på uppföljningsenkäten	24	30	25	25	20

År 2018 uppdaterade TENK anvisningarna för etikprövning inom humanvetenskaperna. Uppdateringen bereddes av en arbetsgrupp i TENK. Ordförande för arbetsgruppen var Dataarkivets utvecklingschef **Arja Kuula-Luumi** och sekreterare var TENKs sakkunniga **Iina Kohonen**. I november bad man om utlåtanden om utkastet till de uppdaterade anvisningarna av alla högskolor, forskningsinstitut och andra parter och intressentgrupper som hade undertecknat anvisningarna år 2009. Sammanlagt 46 utlåtanden inlämnades.

TENKs byrå följer upp situationen gällande etikprövning genom att årligen samla in information om antalet fall som kommittéerna hanterar samt upprätthåller en lista över kontaktuppgifter till kommittéerna. Totalt 63 organisationer har i slutet av år 2018 förbundit sig till TENKs anvisning *Etiska principer för humanistisk, samhällsvetenskaplig och beteendevetenskaplig forskning och förslag om ordnande av etikprövning*.

Antalet begäran om utlåtande som hanteras av kommittéerna har fortsatt att öka. Begäran om utlåtande inlämnas vanligtvis på begäran av forskningens finansiär eller utgivare. Antalet begäran om utlåtande gällande internationella forskningsprojekt har ökat. EU:s dataskyddsförordning, som trädde i kraft i maj 2018, har orsakat kommittéerna extra arbete och har lyft fram behovet av att få egna anvisningar för forskarna vad gäller behandlingen av personuppgifter.

5 | SAMARBETE, INITIATIV SAMT PUBLIKATIONS- OCH INFORMATIONSVERSAMHET

År 2018 föreslog TENK att Delegationen för stiftelser och fonder (SRNK) i sin verksamhet aktivt skulle börja främja god vetenskaplig praxis så, att delegationen med sin underskrift skulle ha förbundit sig till att följa TENKs GVP-anvisningar. Samtidigt önskade TENK att SRNK skulle ha rekommenderat att de medlemmar som finansierar forskning skulle förbinda sig till anvisningarna. Initiativet gav inget resultat.

TENKs medlemmar och generalsekreteraren nätverkade och informerade om TENKs verksamhet genom att ordna seminarieföredrag samt publicera artiklar och ge intervjuer (BILAGA 1-2 i den finska verksamhetsberättelsen).

TENKs medlemmar är aktiva i både riksomfattande och lokala etiska kommittéer och arbetsgrupper (BILAGA 3 i den finska verksamhetsberättelsen).

Projektet och webbplatsen Vastuullinen tiede (Ansvarsfull vetenskap) är en viktig kommunikationskanal för TENK. Den lanserades år 2018 och kommer att användas inom TENKs informationsverksamhet även i framtiden.

6 | INTERNATIONELL VERKSAMHET

ENRIO utsåg TENKs generalsekreterare Sanna Kaisa Spoof till ordförande under mandatperioden 2018–2021.
Foto: Atelier Nyblin

Nätverket för europeiska nationella forskningsetiska byråer ENRIO (European Network of Research Integrity Offices) utsåg TENKs generalsekreterare Sanna Kaisa Spoof till ordförande under mandatperioden 2018–2021. Spoof fungerar även som ledare för ENRIOs whistleblowing-arbetsgrupp. ENRIOs möten ordnades i Rom 9–11.2018 och i Stockholm 4–5.10.2018. I slutet av år 2018 beviljade undervisnings- och kulturministeriet ett specialunderstöd för TENKs ordförandeperiod i ENRIO.

TENKs ordförande Krista Varantola var sakkunnig i många internationella projekt och arbetsgrupper, bland annat som representant för Finlands vetenskapsakademier i All European Academies ALLEAs permanenta kommitté Science and Ethics som behandlar forskningsetiska frågor.

TENKs ordförande, generalsekreterare och sakkunnig gjorde under året flera konferens- och studieresor:

- PRINTEGER European Conference on Research Integrity, Bonn 5–7.2.2018
- Studieresa inom ansvarsfull vetenskap, London och Oxford, (besök i Finlandsinstitutet i London, COPE, UKRIO), 13–15.6.2018
- Meeting of the National Ethics Councils (NEC) Forum, Wien 17–18.9.2018
- European Policy Centre (EPC) "Developing an ethical framework for non-medical sciences", Bryssel 13.11.2018
- Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) och Whistleblowers Authority Office, Amsterdam 16–18.12.2018

7 | PERSONAL OCH EKONOMI

Utöver generalsekreterare Sanna Kaisa Spoof arbetade TaT lina Korhonen som sakkunnig i delegationens sekretariat och som deltidsanställda planeraren FM **Terhi Tarkiainen** och byråsekreteraren KTK **Kaisu Reiss**.

I TENKs och TJNKs gemensamma projekt Vastuullinen tiede (Ansvarsfull vetenskap) arbetade FM **Maija Lähteenmäki** som deltidsanställd webbredaktör och som koordinator FT **Anni Sairio** från och med 5.6.2018.

TENKs sekretariat arbetar i anslutning till Vetenskapliga samfundens delegation (TSV) på adressen Snellmansgatan 13, Helsingfors. TSV erbjuder TENK ekonomi- och personalförvaltning, nätförbindelser, IT-tjänster och kontorslokaler. Lokalerna i Vetenskapernas hus kan avgiftsfritt användas för möten och seminarier.

Denna verksamhetsberättelse har lagts fram för den forskningsetiska delegationens möte den 20 mars 2019.

Riitta Keiski
Ordförande

Sanna Kaisa Spoof
Generalsekreterare